

A 2003-AS PISA VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI A MAGYAR GYEREKEK ÉRTŐ OLVASÁSÁRÓL¹

A mai szakmai napunk címe egy kérdés: *Az (olvasni) tudás hatalom?* Én úgy gondolom – és remélem, hogy a teremben még sokan vannak velem egy véleményen- ez nem lehet kérdés. Azonban ez rögtön felveti az úgynevezett „olvasástudók” helyzetének és felelősségének kérdését. Elektronikus világunknak és a benne való eligazodásnak feltétele is az olvasástudás. Ha igaz - márpedig igaz!- hogy a tudás hatalom, ehhez a tudáshoz az *olvasástudással* vezet az út. Éppen ezért az *olvasástudás* minősége nem tekinthető magánügynek, az igenis közügy. Mindannyiunk közös ügye.

Előadásomban arra vállalkoztam, hogy ismertessem a PISA –vizsgálatok eredményeit és tapasztalatait és ezzel párhuzamosan a magyar gyerekek értő olvasásának helyzetét.

Első lépésként az oly sokat hallott és olvasott PISA betűszót szeretném feloldani, megismertetni előzményeit, célját, résztvevőit.

Az OECD- PISA programja (Programme for International Student Assessment) - A Tanulói Tudást Mérő Nemzetközi Program- vagy egy másik fordításban Nemzetközi Tanulói Teljesítményértékelési Program az OECD által kezdeményezett és koordinált felmérésorozat, a 15 éves diákok teljesítményének három ciklusosra tervezett felmérése, amelyben a részt vevő országok kutatói azt vizsgálják, mennyire felkészültek a diákok arra, hogy a felnőtt élet kihívásainak megfeleljenek és alkalmazkodni tudjanak a munkaerőpiac változásaihoz.

A vizsgálatokat három területen végzik, az olvasás, a matematika, és a természettudományok területén. 2000-ben az olvasás- szövegértés, 2003-ban a matematikai műveltség volt a középpontban, 2006-ban pedig a természettudományos műveltség kap kiemelt figyelmet, míg 2009-ben ismét az olvasás –szövegértés eredményeit vizsgálják részletesebben.

A párizsi székhelyű Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Cooperation and Development,*) angol rövidítése *OECD* 1961-ben kezdte meg működését az eredetileg a Marshall-segély kezelésére létrehozott gazdasági szervezet jogutódjaként. Jelenleg 30 (Ausztria, Ausztrália, Belgium, Kanada, Cseh Köztársaság, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Írország, Olaszország, Japán, Korea, Luxemburg, Mexikó, Hollandia, Új-Zéland, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Szlovák Köztársaság, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország, Egyesült Királyság, USA) tagországot tömörít, és kapcsolatot ápol további 70 állammal. Magyarország 1996-ban lett az OECD teljes jogú tagja. Az OECD elemzései logikusan vezettek arra a következtetésre, hogy a gazdasági fejlődés egyik legfőbb motorja az oktatás, ezért kiemelt kérdésként kezeli az oktatásügyet, az oktatási rendszerek hatékonysága és a gazdasági fejlődés kapcsolatának vizsgálatát. Ennek egyik állomása a 2000-ben elindított PISA vizsgálat.

A PISA –felmérésorozat jelentősége több szempontból is túlmutat a szokásos és ez idáig ismert tudásszint felméréseken. Gazdasági szerepét, nemzetközi hatásait, tudományos megalapozottságát és gyakorlati hasznosíthatóságát illetően egyaránt

---

¹ „*Az (olvasni) tudás hatalom?*” címmel megrendezett Zala megyei őszi szakmai napok egyik előadásának szöveges változata.

meghaladja a korábbi hasonló jellegű vizsgálatokat. A nemzetközileg is összehasonlítható adatok iránti igényt felismerve és belátva indította útjára az OECD még 1997-ben a ciklikusan ismétlődő PISA mérésorozatot. A cél az oktatási rendszerek eredményességének vizsgálata a tagok és a partnerek által kölcsönösen elfogadott mérési tartalmak és módszerek segítségével. Ezzel lehetőség nyílik arra, hogy diákjaink teljesítményét új megvilágításba helyezhessük. Egy ilyen megalapozott nemzetközi összehasonlító mérés információt nyújthat arról, hogy mely tudásterület az, amely egy adott ország erősségének számít vagy melyik az, amely éppen fejlesztésre szorul.

A szülőknek, pedagógusoknak és az oktatáspolitikai irányítóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy a diákok felkészültek-e a jövő kihívásaira. De készen állnak-e a diákjaink arra, hogy szembenézzenek a jövő kihívásaival? Képesek-e elemezni, érvelni, ötleteiket hatékonyan közvetíteni? A PISA vizsgálatok tehát arra keresik a választ, hogy a kötelező iskoláztatás vége felé a tanulók birtokában vannak-e mindazon tudásnak és képességeknek, melyek elengedhetetlenek a mindennapi életben való tevékeny részvételhez.

A PISA vizsgálat főbb jellemzői:

A műveltség meghatározása: a PISA nem az iskolai lexikális tudás alapján, hanem a készségek és a tudás alkalmazásának képessége alapján definiálja a műveltség (írásbeliség) fogalmát az olvasás, a matematika, és a természettudományok terén.

Hosszú távú elkötelezettség: A vizsgálatban részt vevő országok egy évtizeden keresztül rendszeresen, nyomon követhetően és a teljesítményadatoknak az egyes ciklusok közötti összehasonlíthatósága érdekében mérik a főbb tudástartalmak elsajátításának sikerességét.

A vizsgált korcsoport: azáltal, hogy a felmérés a 15 évesek körében zajlik - tehát a kötelező iskoláztatás vége felé járnak - jelentős jelzéseként szolgál az iskolarendszerek hatékonyságáról.

Az élethosszig tartó tanulás jelentősége: A PISA nemcsak a tanulói tudást és képességeket térképezi fel, hanem a tanulókat motiváló tényezőket, a diákoknak magukról és tanulási stratégiáikról kialakított képét is.

PISA-mérés mérés-technikai, módszertani előzménye az az OECD által támogatott IALS (International Adult Literacy Survey) vizsgálata, amely a felnőtt írásbeliség állapotát mérte fel a fejlett országokban. Ebben az összehasonlító mérésben alakult ki az a vizsgálati technika, amely alapvetően a megszerzett ismeretek alkalmazását, az oktatásban kifejlesztett képességek, kompetenciák szintjének megismerését tűzte ki célul. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ennek a mérésnek az eredményei azt mutatják, hogy Magyarország felnőtt lakosságának több mint 40%-a nem rendelkezik a mindennapi életben elvárható és szükséges írásbeli képességek szintjével!)

A háromévente ismétlődő felmérés első fordulójában, 2000-ben a vizsgálat középpontjában tehát az olvasás- szövegértés állt. A 31 ország részvételével zajlott vizsgálaton Magyarország a 23. helyen, a mezőny alsó harmadában végzett. A listát a finnnek vezetik, közvetlen előttünk a csehek, az olaszok, németek, mögöttünk a lengyelek, görögök, portugálok, oroszok. Az eredmények egyenesen sokkolták több fejlett ország szakembereit, és természetesen hazánkat is, sőt többen meg is kérdőjelezték a mérések hitelességét. Hiszen a korábbi vizsgálatokon, nemzetközi versenyeken jól szerepeltek diákjaink. Magyarország úgymond rossz helyezést ért el a nemzetek sorában, beigazolódott, hogy a magyar diákok az iskolában megszerzett

ismereteik alkalmazása terén gyengébbek, mint a fejlett gazdasággal rendelkező országokban élő társaik.

A második fordulóban 2003-ban, az ekkor már 41 ország részvételével megtartott felmérés eredményei azt mutatták, hogy a legtöbb ország megtartotta korábbi helyét, kevés kivétellel az eredmények nagyjából azonosak maradtak. A finnek megőrizték vezető pozíciójukat, előbbre kerültek azonban a lengyelek, csehek, németek (ők tehát gyorsabban és hatékonyabban vonták le a következtetéseket az első forduló eredményeiből) míg a magyar diákok a 27. helyen végeztek. Teljesítményük a nemzetközi átlagnál valamivel gyengébb olvasás- szövegértésből és matematikából, míg a természettudományi és a problémamegoldást mérő teszteken átlagos volt.

A kutatás során feltett kérdésekkel azt is megvizsgálták, hogy melyek azok a szociológiai tényezők, amelyekről a legjobban függ az olvasási, szövegértési teljesítmény. Az eredmény azt mutatta, hogy minden országban jelentős eltérés mutatkozik a tanulók olvasás-megértési képességeinek szintje között az alábbi mutatók mentén:

- szülők iskolázottsága (szociokulturális státusa);
- az iskola típusa (15 évesek már különböző iskolatípusokba járnak);
- az iskola településének helye, urbanizáltsága;
- az alapozó szakasz hossza;
- a tanulók iskola, tanulás iránti attitűdjei; („Szeretek iskolába járni, szeretek tanulni” jellegű attitűd)
- a GDP, illetve a GDP-ből oktatásra fordított összegek aránya szerint.

Ezen mutatók közül is a három legerősebben differenciáló tényező:

- a szülők szociokulturális státusa;
- az alapozó szakasz hossza;
- iskola, tanulás iránti attitűd.

A vizsgálat megállapította, hogy Magyarország azon országok közé tartozik, ahol a szülői szociokulturális háttér bír legerősebb hatással a teljesítményre. Ez azt jelenti, hogy a tanulói teljesítmények közötti különbségek leginkább aszerint mutatkoznak, hogy az adott tanuló milyen társadalmi réteghez, csoporthoz tartozik. Ezen országokban a legkedvezőbb és a legkedvezőtlenebb helyzetben lévő tanulók teljesítményei között nagyon nagy különbségek tapasztalhatók, azaz az iskola a legkevésbé tudja kompenzálni a társadalmi egyenlőtlenségeket. Sőt az adatok elemzése azt is megmutatja, hogy az iskola némiképp felerősíti a ezen különbségeket. (gimnázium - szakiskola) A PISA-jelentés külön kiemeli, hogy Magyarország a közé az 5 ország közé tartozik, amelyekben az iskola a legkevésbé képes behozni a társadalmi hátrányokból eredő különbségeket.

Érdekességként említtem meg Vekerdy Tamás oktatási szakértő véleményét, aki azt mondta: csak az lepődik meg a PISA vizsgálatok eredményein, aki nem vette komolyan, hogy már 20-30 éve bajok vannak a magyar oktatási rendszerrel. A magyar diákok olvasási –szövegértési problémáit már a 70-es években hazai vizsgálatok is kimutatták! Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben 11-szer indítottak tananyag-csökkentési kampányt, azonban mindannyiszor csak nőtt a tananyag mennyisége!!! Ez nem hozott, nem is hozhatott kézzelfogható megoldást.

Már a 80-as évek óta zajlanak hazánkban rendszeres olvasási teljesítménymérések, melyek jellegüket tekintve monitor vizsgálatok. E vizsgálatokat 1991-től két évente megismételték, s a kezdeti romló tendenciát követően stagnálás figyelhető meg, azt azonban jelezte, hogy baj van a magyar gyerekek értő olvasásával.

1991-ben egy nemzetközi olvasásvizsgálat még kedvező pozícióba sorolta hazánkat, Finnország, Franciaország, Svédország és Új-Zéland mögött az élmezőnyben végeztünk összehasonlításban. A 2000-ben végzett PISA vizsgálatban azonban nem tudtuk megtartani ezt a helyünket.

Milyen okok húzódnak meg e mögött? A későbbi Európai Unió alapító tagállamai is a 80-as években kezdték felülvizsgálni oktatási rendszerüket, és szinte szó szerint arra a következtetésre jutottak, amit Kelemen László fogalmazott meg 1973-ban!:" Az emberi agyat okosabb célokra kell felhasználni, és nem az ismeretek szolgálai tárolására. A korszerű oktatásban ezért az alkotó, problémamegoldó gondolkodás kifejlesztése válik központi kérdéssé." E célkitűzések azonban úgy jelentek meg a hazai közoktatásban, hogy a megtanítandó tananyag elképesztően megnövekedett. Ennek terhét viszik ma is gyerekeink, mert a tananyag növekedése nem járt együtt a pedagógiai módszertani kultúra változásával. Ezzel szemben az OECD országok átfogalmazták az iskolával kapcsolatos elvárásaikat, felismerték a változtatás szükségességét. Feltárták azokat az alapvető készségeket, amelyek fejlesztését megcélozták. Az átalakítás megkezdése után közel 20 évvel végezték el először a PISA- vizsgálatokat, tehát a felmérést megelőzte egy tudatos iskolarendszer átalakítás, a tanulás tartalmának és módszerének átalakítása. Magyarországon ugyanakkor ezt a vizsgálatot úgy folytatták le, hogy a felsorolt változtatások közül semmit sem vezettek be.

2000-ben az Európa Tanács Lizabonban egy memorandumot fogadott el, mely hat pontban foglalja össze azokat az ajánlásokat, melyek segítségével a tagországok a saját oktatásukat a tudásalapú társadalom kihívásának megfelelően alakíthatják át. Kiemelendő a liszaboni ajánlás harmadik pontja, mely az embert tekinti Európa legfőbb tőkéjének, és ezt úgy kívánja növelni, hogy a humán erőforrásba történő befektetést jelentős mértékben megnöveli. Ezek gyakorlati kivitelezése nagy előrelépést jelent/jelenthet az oktatáspolitikai megváltoztatásában.

Előadásomban nem ismertetem azokat az olvasásszociológiai vizsgálatokat, adatokat, amelyek a magyar lakosság körében mérik az olvasási kultúrát. Ezek, úgy gondolom a kollégák előtt ismertek, hiszen naponta mi is találkozunk e vizsgálatokban megjelenő negatív tendenciákkal. Tapasztaljuk, hogy kevesebb az igazán örömmel olvasó gyerek, a kevesebb szöveget, de több képet tartalmazó könyveket keresik, a felnőttek között is egyre kevesebb a szépirodalom iránti igény, ugyanakkor nő a szakirodalom használata. Sokan használják és igénylik a számítógép, elsődlegesen az internet használatát, és szintén jelentős számban igénylik/igényelnék a DVD kölcsönzést is.

Ezek helyett, vagy éppen ezeket ellensúlyozandó, ismertetem azokat a szervezeteket,- a teljesség igénye nélkül - hagyományteremtő nemzetközi és országos akciókat, melyeknek célja, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy az olvasás alapvető fontosságú mindannyiunk életében.

Elsőként a HUNRA Magyar Olvasástársaságot említjük. A Nemzetközi Olvasástársaság nemzeti tagszervezete. Szakmai egyesület, az olvasással foglalkozó szakemberek fóruma. Tagjai könyvtárosok, tanárok, olvasáskutatók, pszichológusok, orvosok, szülők, írók, szerkesztők, nyelvészek, gyógypedagógusok, szociológusok Célja: Az olvasás, írásbeliség színvonalának emeléséért végzett szakmaközi tevékenységek összefogása. Itt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy jövő év augusztus 8-10. között Budapesten tartja a Nemzetközi Olvasástársaság Világkongresszusát, melynek jelmondata: Betűhidak-a műveltség összeköt.

IBBY, a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának Magyar Egyesülete

Az IBBY célja:

- hogy a gyermekkönyvek révén előmozdítsa a nemzetek kölcsönös megértését
- hogy a gyerekek a világon mindenütt irodalmi és művészi értelemben magas színvonalú könyvekhez jussanak
- hogy elősegítse a minőségi gyermekkönyvek kiadását és terjesztését, különösen a fejlődő világban
- hogy támogatást, képzést biztosítson a gyermekekkel és gyermekirodalommal foglalkozók számára
- hogy ösztönözze a gyerekirodalommal kapcsolatos kutatást és tudományos munkát.

Figyelemfelkeltő nemzetközi napok:

április 2. Andersen születésének napja, ami világszerte a *Gyermekkönyvek Világnapja*, mikor a gyermekkönyvek felé fordítja az emberek figyelmét.

zeptember 8. Az *Írásbeliség Világnapja* alkalmából az írástudatlanság elleni küzdelem fontosságára irányítja a figyelmet.

zeptember 30. Benedek Elek születésnapja, és hagyományteremtő céllal a *Népmese napjáé*nt ünnepeljük. Idén volt az első alkalom és már **75** intézmény, iskola, óvoda, könyvtár, bábszínház csatlakozott a rendezvényekhez.

Országos kezdeményezések, rendezvénysorozatok:

Az **Összefogás a könyvtárakért, összefogás az olvasókért** rendezvénysorozat, amely a könyvtárakra, a könyvtárakban folyó sokszínű munkára irányítja a közvélemény figyelmét, és amely rendezvénysorozatnak a mai szakmai nap is része.

A **Nagy Könyv Program** olvasást népszerűsítő országos rendezvényei, melynek fókuszában szintén az olvasás, a szépirodalom megszerettetése áll.

Végezetül röviden szeretném ismertetni Paula Malin beszámolóját, amely a Nemzetközi Olvasástársaság vezetőinek találkozáján hangzott el, s melyben a *PISA Finnország* sikereinek okait részletezte. 13 pontban foglalta össze a szövegértésben elért remek eredményeiket, és legfontosabb okait.

A finn módszer:

1. A finn iskolák egymáshoz hasonló színvonalúak, nincsenek gyenge iskolák.
2. Az iskolák működésében és mindennapjaiban minimálisak a különbségek.
3. 15 éves korukig a diákok ugyanabba az iskolába járnak, csak ezután választanak másik oktatási intézményt.
4. Nagy az érdeklődés az olvasás iránt, különösen a lányok körében. A fiatalok rendszeresen olvasnak újságot, amelyekre a legtöbb családban elő is fizetnek. Csak a legkisebbeknek szóló tévéműsorokat szinkronizálják, a többi feliratos.
5. A gyengén olvasókra fokozottan ügyelnek, nem hagyják lemaradni őket.
6. az 1-9-ig osztályig minden iskolában részesülnek a gyerekek speciális oktatásban az írás, olvasás, kiejtési és nyelvi problémák területén. Az angolt és a matematikát kis csoportokban, vagy akár egyénileg is tanulhatják. Ha szükséges, akár egyénre szabott tantervet is készítenek az arra rászoruló tanulóknak.
7. A számítógép ésszerű használatával javul a fiúk olvasási képessége (nem pedig romlik)
8. A könyvtári hálózat (könyvtárbusz is) hatékonyan működik, ezek használatára az iskolákban felkészítik a diákokat.
9. Mindennap ingyenes és meleg ételt kapnak a gyerekek az iskolában.

10. A gyerekek fejlődését a terhességtől az iskolába kerülésig több szempontból is figyelemmel kísérik, így korán felfedezik az olvasási nehézségekre utaló figyelmeztetőjeleket.
11. A különböző vizsgálatokra iskolai védőnő áll rendelkezésre, térítésmentes iskolai vizsgálatokat évente legalább három alkalommal végeznek.
12. Iskolapszichológus szintén ingyenesen áll a gyerekek rendelkezésére.
13. A gyerek képességeit 5 éves korukban vizsgálják és az iskola előtt is ingyenes speciális fejlesztő programot kínálnak nekik.

Az okokat végigolvasva, felsorolva, egy átgondolt, és az –eredmények szerint– kitűnően működtetett, gondoskodó iskolarendszert ismerhetünk meg, amely központba a gyerekek szükségleteit és igényeit állítja. Az oktatási rendszer szorosan együttműködik a szociális rendszerrel és az egészségüggyel. És természetesen a háttérben ott van a kormányzati szándék!

Érdeemes eltűnődni saját lehetőségeinken, és megengedni magunknak, hogy az eredményesebbektől, ha úgy tetszik rokonainktól tanuljunk!

Köszönöm a figyelmet!

Tóth Judit

A DFMK-ban 2005. október 24-én rendezett szakmai napon a résztvevők Tóth Judit előadását hallgatják